

UDK: 821.163.09 Đilas M.

UDK: 929 Đilas M.

Milena IVANOVIĆ (Podgorica)

Filozofski fakultet – Nikšić

HIRURŠKI PRECIZNA OBRADA ĐILASOVIH TEKSTOVA

Vladimir Vojinović: *POROČNI SUDIJA, Studija o crnogorskom pokretu socijalne literature i međuratnim člancima i pripovijetkama Milovana Đilasa*, Matica crnogorska, Cetinje, 2008.

Autorka analizira studiju *Poročni sudija* Vladimira Vojinovića, u kojoj su sabrane informacije o crnogorskom pokretu socijalne literature i o tretmanu Milovana Đilasa i njegova djela. Ukazuje na to da knjiga koja se bavi ovom tematikom, posebno Đilasom kao sudionikom pokreta i predstavnikom crnogorskog međuratnog perioda, ima veliki značaj za crnogorsko stvaralaštvo kako bi se odmotala publicistički zamršena idejna klupka.

Ključne riječi: *socijalna literatura, međuratni period, dokumentarnost, tendencija, forma, sadržaj, tipizacija, prolog, epilog, temporalne deformacije*

Govoriti o Milovanu Đilasu znači govoriti o jednoj kontroverznoj ličnosti čiji je pomen i danas, u XXI vijeku, pod velom mistike, tajanstvenosti, o ličnosti koja je ostavila znatan pečat u crnogorskoj, tačnije u jugoslovenskoj istoriji. Ali autor studije *Poročni sudija* ne bavi se istorijom, on ne dozvoljava da predrasude utiču na njega, on ne ispituje da li je Đilas ideološka žrtva ili dželat, heroj ili antiheroj, njegova tema je umjetnost.

Studija *Poročni sudija* je magistarska disertacija Vladimira Vojinovića, u kojoj sabira informacije iz brojnih studija o crnogorskoj književnosti prve polovine XX vijeka, o crnogorskom pokretu socijalne literature i o tretmanu Milovana Đilasa i njegovog djela. Rad sadrži sljedeće segmente: Pokret socijalne literature i Milovan Đilas (Nauka o lijevoj knji-

ževnosti, Na razvršju uticaja, Totemizam „mač literature“ i Između priče i parole), Đilasova rana suđenja (Izvori, Dijamant, Marksistička estetika i Milovan Đilas, Đilas o tendenciji u književnosti, Đilas o nadrealizmu, Đilas o formi i sadržaju i Đilas o tipičnom i tipu), Međuratna pripovijetka Milovana Đilasa (Izvori, Strukturalne i kompozicione osobenosti Đilasovih pripovjedaka), Zaključak, Literatura i Indeks imena.

U uvodnom dijelu autor je ponudio pregled studija posvećenih fenomenu socijalne književnosti i istakao da gotovo nema nijedne koja se na neki način ne dotiče djela Milovana Đilasa. Međutim, i pored brojnih zbornika i članaka o ovom pokretu u Crnoj Gori, Vojinović ističe da Đilasovi stavovi još uvijek nijesu dovoljno ispitani. Zato knjiga koja se bavi ovom tematikom, posebno Đilasom kao sudionikom pokreta i predstavnikom crnogorskog međuratnog perioda, ima veliki značaj za crnogorsko stvaralaštvo kako bi se *odmotala publicistički zamršena idejna klupka*.

Čitajući Đilasove međuratne članke, studije i brojne polemičke odgovore koje su mu upućivali autori raznih orijentacija, Vojinović nudi brojne istine o Đilasu i na osnovu njih potvrđuje neke ranije izrečene kvalifikacije, a neke i opovrgava. Polemišući s anahronim tumačenjem Đilasovog stvaralaštva, autor pokazuje da je on ne samo sudionik nego i jedan od propagatora ideje pokreta socijalne literauture, *teoretičar u čije je tekstove bila zagledana cijela grupa književnika, i pisac koji je pokušavao da sprovede u djelo doktrinu proleterijata*.¹ Detaljnom analizom Vojinović informiše o neosnovanom obezvređivanju cijele jedne epohe, obezvređivanju književnika koji su crnogorskoj književnosti donijeli nešto sasvim novo, *nešto što nije bilo u saglasju sa epskim, romantičarskim postnjegoševskim obrascima duhovnog nasljeđa*.² Takođe, i o površnom odnosu prema tekovinama pokreta, a sve to na primjeru međuratne zaostavštine Milovana Đilasa, koja nikad nije bila adekvatno tretirana. Tek sedamdesetih godina XX vijeka njegovo djelo postaje povod za nastanak pojedinih tekstova, a knjiga s ranim njegovim pripovijetkama štampana je tek 2000. godine!

Vojinović iznosi rezultate dosadašnjih ispitivanja Đilasovog međuratnog djela, zatim njegove stavove o ključnim problemima epohe o kojoj je riječ i zaključuje da se iz simbioze Đilasovih teorijskih domišljanja o dokumentarnosti, tendenciji u literaturi, estetičkih kategorija lijepog i ružnog, formi, sadržaju, tipu, tipizaciji, liku i karakterizaciji, može doći do rezultata jedne osobene poetike.

¹ Vladimir Vojinović, *Poročni sudija*, Matica crnogorska, 2008, str. 53.

² Isto, str. 183.

Detaljnijom analizom Đilasovih tumačenja problemskih polja nauke o književnosti, autor upozorava da brojna teorijska domišljanja stvaraju utisak o misaonoj kontradiktornosti. Dezorijentisanost Đilasovih stavova Vojinović potvrđuje na primjeru shvatanja uloge umjetnosti, odnosno književnosti u razvoju novog društva, kao i u raspravama o estetičkim kategorijama lijepog i ružnog, i u raspravama o odnosu sadržine (tendencije) i forme. *Đilas ukazuje da je jedan od pouzdanih pokazatelja ružnog u literature nedosljedno slikanje stvarnosti.*³ Međutim, njegov odnos prema nadrealizmu to osporava. Isti je slučaj i s formom. *Formi, smatrao je on, ne treba ništa žrtvovati već je treba zanemariti kako bi sadržajnost bila jasnija.*⁴ Kasnije, u polemici s nadrealistima, navodi Vojinović, Đilas opovrgava ovo stanovište.

Nedosljednost u primjeni teorijskih zahtjeva autor je potvrdio Đilasovim tekstovima i sagledao na koji je način u praksi savladivao prepreke o kojima je nemilosrdno sudio. Analitički preispitujući objavljene studije o Đilasovom proznom stvaralaštvu, autor zaključuje da to djelo zaslužuje novo čitanje.

Treća cjelina donosi hirurški preciznu obradu Đilasovih umjetničkih tekstova, odnosno kratkih priča i pripovjedaka, čijem je spisku Vojinović pridodao dva pronađena naslova: *Dečaci u izlozima* i *Demonska snaga*.

Ispitivanje Đilasovih narativnih tekstova Vojinović zasniva na najsavremenijim književnoteorijskim disciplinama i metodama, poput naratologije i semiotike, i na taj način uspijeva da obogati dosadašnje, uglavnom pozitivističko-impresionističke modele interpretacije njegovog djela, što je posebno vrijedan segment studije.

Autor kontatuje da u većini kratkih narativnih tekstova Milovana Đilasa postoji svojevrsna strukturalna shema koja je posljedica zahtjeva za poštovanje precizno određenih granica umjetničkog teksta, akcentujući značaj okvira umjetničkog teksta, prološke i epiloške granice, koje književni svijet odvajaju od empirijske stvarnosti. On uočava da su počeci i svršeci kratkih narativnih tekstova poprimili oblik stereotipije koja je i specifičan graničnik okvira teksta i koja ostvaruje funkciju kodiranja, a sam naslov i prva rečenica u većini tekstova legitimacija su likova i odnosa. Stereotipni početak uspostavlja direktnu vezu sa stereotipnim krajem i postiže cikličnost u strukturi.

³ Isto, str. 74.

⁴ Isto, str. 100.

Vješto koristeći terminologiju Žerara Ženeta, autor uočava i narativne anahronije i temporalne deformacije te razdvaja linearne i ahrone kratke priče. *Linearne karakteriše odsustvo narativnih anahronija i slivenost stereotipnih početaka i završetaka s hronološkim vremenom osnovne priče, a u ahronim temporalne deformacije su konstruktivni princip strukture.*⁵

Kad su u pitanju Đilasove pripovijetke, autor primjećuje da je nemoguće uopštavanje pripovjednih postupaka i naglašava da je dijegetičko vrijeme u većini pripovijedaka neometano temporalnim deformacijama. Autor analizira početke i svršetke kao kompoziciono naglašena mjesta teksta, status unutrašnjeg monologa, status tuđe riječi u riječi lika, funkcije pripovijedanja, jezik u pripovijetkama i zaključuje da je dominantan konstruktivni princip Đilasovih pripovijedaka postupak scene. U Đilasovim dužim narativnim tekstovima uočava još jedan konstruktivni princip – fenomen mota, koji se javlja kao jedna posebna vrsta autorskog iskaza koji usmjerava recepciju i ideološki boji tekst.

Pozivajući se na termin Mihaila Bahtina, Vojinović ukazuje i na modernizaciju Đilasovih narativnih tekstova ostvarenu momentom višeglasja, polifonijske arhitektonike. *Umjesto junaka tipa Đilas je stvorio pregaoca podvojene ličnosti.*⁶ Jer likovi se oslanjaju na tuđu riječ, riječ kolektiva, s kojom polemišu i spram koje mjere vlastiti položaj.

Posebno je značajan segment u kojem je Vojinović osporio zablude brojnih kritičara koji su smatrali da su likovi Đilasovih narativnih tekstova njegovi portparoli. *To nije ni lik Mila Nikolića iz priče Nevidljive rane, to nije ni snebivljivi otac koji toleriše suviše slobodno ponašanje svoje kćeri... Prije bi se reklo da svi ti atipični likovi vode provokativne dijaloge s onim idejama koje je Đilas afirmisao u publicističkim tekstovima.*⁷ Autor eksplicitno naglašava da je ostvarena vidljiva distanca između likova i autora, između empirijske stvarnosti i književnosti (fikcije), i na taj način podsjeća na Lotmanovo shvatanje da je književnost drugostepeno modelovanje stvarnosti.

Autor nije zaobišao ni temu crnogorskog jezika, kojeg se Đilas drži uprkos savjeta brojnih kolega, između ostalih i Vida Latkovića, *da se okane južnog dijalekta.*⁸ Vojinović objašnjava da je Đilas usklađivao jezik s normama kojima su se rukovodile redakcije pojedinih časopisa, što je rezultiralo brojnim nedosljednostima, kako na fonetskom, tako i na morfološkom planu.

⁵ Isto, str. 138.

⁶ Isto, str. 198.

⁷ Isto, str. 156.

⁸ Isto, str. 158.

Vojinović se ne libi da ukaže i na sve nedostatke Đilasa kao pripovjedača i navodi da ni najuspjeliji narativni tekstovi nijesu bez omaški, *ali to ne opravdava činjenicu da se nekoliko narativnih tekstova poročnog sudije nije našlo u antologijama crnogorskog međuratnog pripovjedaštva.*⁹

Govoriti o politički etiketiranom čovjeku i danas, u trećem milenijumu, predstavlja hrabrost i zato upućujemo ne mali kompliment autoru što je skinuo embargo sa brojnih predrasuda o književnom stvaralaštvu Milovana Đilasa, u književnoistorijskom i, što je još značajnije, u književnoestetskom smislu.

Studija *Poročni sudija* potvrđuje jedan novi tretman savremene crnogorske književnosti. Vladimir Vojinović potvrđuje da dolazi generacija koja će, nadamo se, rasvijetliti brojna neispitana polja istorije crnogorske književnosti i pomjeriti interpretativne modele ka modernoj metodološkoj utemeljenosti.

Milena IVANOVIĆ

PRECISE INTERPRETING OF TEXTS BY ĐILAS

The author analyzes the study *Poročni sudija* by Vladimir Vojinović, containing gathered information on Montenegrin social literature movement and treatment of Milovan Đilas and his works. The author stresses that the book dealing with this issue, especially with Đilas as a representative of Montenegrin interwar period, has a huge importance for Montenegrin literature, in attempts to resolve this complex publicistic issue.

Key words: *social literature, interwar period, form, content, prologue, epilogue, temporal deformations*

⁹ Isto, str. 198.